

АНАЛІЗ ОБСТАНОВКИ ТА ТЕНДЕНЦІЙ ЇЇ РОЗВИТКУ НА ДЕОКУПОВАНИХ ДІЛЯНКАХ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ

Сценарним методом прогнозування в поєднанні з методом системного аналізу досліджено стан та тенденції розвитку обстановки на деокупованій ділянці відповідальності прикордонного загону. Авторами запропоновано варіанти розвитку обстановки та надано їх характеристику. До них віднесено: «Продовження активної фази бойових дій»; «Припинення вогню на невизначений час»; «Стабілізація обстановки – «замороження конфлікту».

Узагальнено загрози в рамках прикордонної безпеки, наявність яких свідчить про тенденцію до загострення обстановки та її актуальність в перспективі.

Окреслено необхідність постійного моніторингу обстановки та системного аналізу тенденцій її розвитку органами та підрозділами ДПСУ.

Ключові слова: *аналіз, прогноз, державний кордон, деокупована територія, обстановка, прикордонна безпека, оперативно-службова діяльність, прикордонний загін, сценарій.*

Постановка проблеми. В умовах складної та динамічної безпекової ситуації на деокупованій ділянці державного кордону України з російською федерацією ефективність реалізації стабілізаційних заходів для відновлення контролю за державним кордоном залежить від змін обстановки та тенденцій її розвитку. Так, після звільнення тимчасово окупованих територій України органи та підрозділи Державна прикордонна служба України (далі – ДПСУ) зіткнулися з тим, що загрози прикордонній безпеці набули комплексного і гібридного характеру через багатофакторний вплив військових, інформаційні, кримінальних та інших чинників. На державному кордоні України збереглися ризики незаконного його перетину та збройних провокацій.

За результатами аналізу виконання завдань прикордонними загонами та підрозділами ДПСУ з охорони і захисту державного кордону встановлено, що недосконалість системного підходу до оцінки ситуації на деокупованих прикордонних територіях ускладнює прийняття управлінських рішень для оперативного реагування на дії правопорушників. Крім того встановлено, що без чіткого розуміння тенденцій розвитку обстановки неможливо сформувати ефективну систему превентивних заходів, адаптивного управління та прогнозування кризових ситуацій.

Отже, необхідність аналізу обстановки на деокупованій ділянці державного кордону України з російською федерацією є не лише актуальним питанням для забезпечення охорони й захисту державного кордону в умовах сьогодення, але й слугує інструментом для прогнозування стану безпекового середовища України на майбутнє.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблемних питань, пов'язаних з оцінюванням обстановки, прогнозуванням її розвитку, організацією та здійсненням оперативно-службової діяльності (далі – ОСД) органами Державної прикордонної служби України (ДПСУ), у тому числі на деокупованих територіях, здійснювали такі науковці: В. С. Нікіфоренко, А. В. Віхтюк, А. В. Братко, Б. М. Олексієнко, В. В. Веретельник, В. А. Кириленко, Д. А. Купрієнко та інші.

У наукових працях [1–4] зазначені дослідники розглядали питання загроз національній безпеці, зокрема у сфері охорони та захисту державного кордону. Ними розроблено рекомендації для органів управління ДПСУ щодо організації контролю за розвитком подій і ситуацій на державному кордоні, а також щодо підвищення готовності систем управління до змін у суспільно-політичній обстановці як в Україні, так і в суміжних державах.

У статті [5] обґрунтовано необхідність постійного аналізу стану безпеки державного кордону та вжиття дієвих заходів для його забезпечення.

У своїй науковій праці [6] А. Мисик, А. Федорчук і С. Мушинський розробили методику оцінювання рівня безпеки державного кордону, що дозволяє визначити числове значення індикатора безпеки та відображає ступінь відповідності наявним загрозам.

У науковій статті [7] І. Маняков і В. Мазур обґрунтували важливість єдиних підходів до оцінювання та прогнозування обстановки для визначення можливих сценаріїв подальших дій підрозділів прикордонних загонів, зокрема на деокупованих ділянках державного кордону.

Автори праць [8; 9] проаналізували умови та особливості залучення прикордонних комендатур до виконання завдань з відновлення контролю над державним кордоном України, а також розробили рекомендації для прикордонних загонів щодо підвищення їхньої стійкості до впливу терористичних загроз і вдосконалення системи їх виявлення.

На основі узагальнення змісту наукових праць зазначених та інших учених з питань аналізу обстановки на державному кордоні України встановлено, що вони лише фрагментарно розкривають питання, пов'язані з оцінкою ситуації на деокупованих ділянках кордону, а це не дозволяє комплексно визначити тенденції її розвитку. Отже, це обґрунтовує актуальність обраної теми наукової статті.

Мета статті – проведення комплексного аналізу обстановки на деокупованій ділянці державного кордону України з російською федерацією та визначення тенденцій її розвитку.

Виклад основного матеріалу. Сучасні тенденції розвитку світу свідчать про загострення конкуренції та проблем глобальної безпеки. Нової сили набуває суперництво між провідними державами за перерозподіл сфер впливу, при цьому зростає загроза застосування силових методів під час розв'язання наявних між ними суперечностей, про що, зокрема, свідчить воєнна агресія російської федерації проти України.

Головними тенденціями, що впливають на воєнно-політичну обстановку в регіоні довкола України (регіональний аспект), є:

- пропагування ідеології російської федерації щодо формування багатопольярного світового порядку, яка розглядає регіони близького оточення у просторі СНД як зону свого виключного геополітичного впливу та подальшого закріплення за собою власної зони домінування у так званому Євразійському просторі. Протягом років війни росії не вдалося повною мірою реалізувати свої воєнно-політичні амбіції щодо України та позбавити її незалежності. У результаті росія закріплюється на тимчасово окупованих територіях України, поетапно здійснюючи дії наступального й оборонного характеру, намагаючись примусити Україну до завершення війни на власних умовах;

- подальше втягування Республіки Білорусь у воєнно-політичну орбіту росії, зокрема через мілітаризацію кордону з Україною, що створює постійну загрозу для нашої держави та відволікає її сили оборони від східного й південного фронтів;

- сплески напруженості на державному кордоні України з Республікою Польща, пов'язані з економічними аспектами двосторонніх відносин;

- політика відкритого політичного протистояння з боку Угорщини та Словаччини, що завдає шкоди Україні у її євроінтеграційних прагненнях;

- активізація розвідувально-підривної діяльності росії на території Республіки Молдова, зокрема спроби впливу на політичні процеси всередині держави.

У національному аспекті основними загрозами й надалі залишаються:

- продовження бойових дій у східних та південних регіонах України;
- систематичні ракетні удари по всій території держави;
- загроза вторгнення на територію України військових угруповань із боку Республіки Білорусь;
- спроби проникнення на територію України диверсійно-розвідувальних груп збройних сил росії у прикордонних районах Чернігівської, Сумської та Харківської областей, а також утримання російськими збройними формуваннями частково окупованих територій Сумської та Харківської областей;

- зростання рівня організованої злочинності у сфері незаконного переправлення осіб (зокрема військовозобов'язаних), а також наркотичних засобів і психотропних речовин на ділянках державного кордону з країнами ЄС, Молдовою та Білоруссю;

- протиправна діяльність, пов'язана з незаконним переміщенням через державний кордон товарів, насамперед піддакцизної групи, на ділянках кордону з країнами Європейського Союзу.

На морській ділянці державного кордону України основними загрозами є:

- спроби блокади та перешкоджання судноплавства в акваторії Чорного моря;
- системні ракетні удари по портовій інфраструктурі України;
- загрози диверсійно-розвідувальної діяльності.

Разом з тим, *серед внутрішніх ризиків можна виокремити такі:* низький рівень добробуту та якості

життя людей та значне соціальне розшарування; укорінення радикальних суспільних настроїв; непослідовність та незавершеність економічних та соціальних реформ; повільний розвиток ринкових відносин у ключових сферах економіки; корупційні прояви; зниження рівня захищеності інформаційного простору країни, а також національних інформаційних ресурсів від несанкціонованого доступу; внутрішня міграція (вимушене переміщення) населення в умовах широкомасштабної агресії росії; незаконний обіг значних обсягів вогнепальної зброї, боєприпасів, вибухових пристроїв; погіршення технічного стану промислових та інфраструктурних об'єктів, особливо – критичної інфраструктури, житлових та виробничих приміщень; нераціональне використання природних ресурсів, водних басейнів, сільськогосподарських угідь, деградація лісів, неефективність системи поводження з побутовими і промисловими відходами; недостатній рівень довіри населення до органів державної влади; слабкий рівень поінформованості населення щодо характеру загроз і порядку дій у кризових ситуаціях; недоліки взаємодії та координації діяльності різних міністерств і відомств, низький рівень комунікації між органами державної влади, місцевого самоврядування та населенням.

Загалом, вищезазначені аспекти формування та розвитку безпекового середовища напряду або опосередковано впливають на динаміку розвитку обстановки на ділянках відповідальності органів та підрозділів ДПСУ в межах деокупованих прикордонних територій.

Результати аналізу обстановки на деокупованих ділянках відповідальності прикордонних загонів протягом 2024 року та першої половини 2025 року визначають ключові тенденції розвитку обстановки та відображають характер актуальних загроз (в контексті воєнних дій), а саме:

- подальшу активність збройних сил росії у прикордонні з Україною та намагання утримання тимчасово окупованих територій Сумської та Харківської областей;
- збереження загрози вторгнення противника на територію України з метою захоплення обласних центрів: Харкова, Сум та Чернігова, зокрема із території Республіки Білорусь;
- активну діяльність розвідувально-підривних та диверсійно-розвідувальних угруповань;
- обстріли з території росії прикордонних населених пунктів, об'єктів воєнної та економічної інфраструктури;
- застосування противником засобів радіоелектронної боротьби, радіоелектронної розвідки та безпілотної авіації, зокрема й ударної.

За результатами аналізу роботи правоохоронної діяльності прикордонних загонів здійснювалось вилучення наркотичних та психотропних речовин, боєприпасів та притягнення до адміністративної відповідальності правопорушників.

Вищезазначені аспекти розвитку обстановки на ділянках відповідальності прикордонних загонів визначили варіативність дій та способи реагування на актуальний спектр загроз.

Отже, з огляду на зазначене можна вважати, що залежно від геополітичних тенденцій воєнно-політична обстановка прогнозовано буде змінюватися. Конкретні часові показники її розвитку визначити практично не можливо. Проте цілком припустимо спрогнозувати за наступними сценарними варіантами розвиток обстановки у прикордонних регіонах України на державному кордоні з російською федерацією:

- *перший сценарний варіант*: «Продовження активної фази бойових дій»;
- *другий сценарний варіант*: «Припинення вогню на невизначений час»;
- *третій сценарний варіант*: «Стабілізація обстановки – «замороження конфлікту».

Авторами розглядаються зазначені сценарії більш детально. Отже, за першим сценарієм з продовженням активної фази бойових дій на державному кордоні України з Республікою Білорусь обстановка принципових змін у порівнянні з реаліями сьогодення, на думку авторів, не зазнає.

Найгіршим варіантом розвитку цього сценарію є остаточне втягування росією Республіки Білорусь у воєнне протистояння з Україною, що створюватиме передумови до прикордонних збройних інцидентів (провокацій, сутичок) на державному кордоні України з регулярними або нерегулярними силами Республіки Білорусь за підтримкою збройних формувань росії.

Поряд з зазначеним, актуальними загрозами залишатимуться: активна розвідувально-підривна діяльність у сукупності з ракетними ударами й застосуванням безпілотної авіаційних комплексів; інформаційні та інформаційно-психологічні операції; спроби дестабілізації соціально-політичної ситуації в прикордонних регіонах за активної підтримки спецслужб росії.

Не втратить актуальності важіль виснаження мобілізаційного ресурсу нашої держави з боку ворога, а саме – організація незаконного перетинання державного кордону військовозобов'язаними

громадянами України.

Другий сценарій «Припинення вогню на невизначений час». Цей сценарій розвитку ситуації може бути зумовлений посиленням тиску США та країн з числа «коаліції охочих» на росію і нарешті змусить її піти на воєнно-політичні поступки та призупинити частково або повністю бойові дії.

На думку авторів, припинення вогню може стати перехідним етапом до певної стабілізації обстановки в Україні. Стратегія затягування переговорного процесу та продовження тиску на Україну методами гібридної війни буде тривати і надалі. Отже, стратегічними цілями росії на цьому етапі може стати: втягування США, країн «коаліції охочих» та України у виснажливий та довготривалий трек переговорного процесу з паралельним відновленням росією своїх воєнних спроможностей, уникнення таким чином застосування США додаткових санкцій, пошуку альтернативних варіантів обходу наявних та прогнозованих. І, нарешті, посилення тиску на Україну щодо перевиборів влади. Саме такий аспект може стати вирішальною умовою росії для започаткування процесу припинення вогню.

У контексті визначеного сценарію, поряд зі складнощами обстановки на лінії зіткнення сторін, не виключається посилення провокативних дій росії на ділянках відповідальності Харківського, Сумського, Чернігівського прикордонних загонів та частково на ділянці відповідальності Житомирського.

Отже, актуальними загрозами можуть стати:

- активізація розвідувально-підривної діяльності у прикордонних регіонах України з метою розхитування соціально-політичної ситуації шляхом залякування населення, розповсюдження провокативної інформації, зокрема і стосовно функціонування органів державної влади, місцевого самоврядування, складових сектору безпеки і оборони, втягування місцевого населення у протиправну діяльність на кордоні та в контрольованих прикордонних районах, намагання відновити «альтернативні» державній владі політичні та соціальні осередки, а також збір інформації про перегрупування сил безпеки та оборони, облаштування воєнної інфраструктури, систему організації управління та забезпечення їхньої діяльності;

- здійснення терористичних актів в прикордонних регіонах України проти громадян України, посягання на життя державних чи громадських діячів, посадових осіб ДПСУ, інших складових сил оборони, проведення диверсій (у тому числі на об'єктах критичної інфраструктури), а також вибухи, підпали у приміщеннях органів державної влади та місцевого самоврядування та їх захоплення, викрадення громадян або захоплення заручників;

- створення передумов до здійснення збройних і незбройних провокацій, відповідальність за які ворог буде намагатися перекласти на українську сторону, звинувачуючи її у невиконанні домовленостей;

- спровоковані нібито українською стороною обстріли прикордоння;

- активізація повітряної розвідки з території росії та Республіки Білорусь, а також використання безпілотних систем у повітряному просторі України;

- проведення поблизу державного кордону демонстративних військових маневрів, прихованого перегрупування військ і сил, організація прихованого спостереження за прикордонням України та дистанційного мінування місцевості;

- створення ударних угруповань на вірогідних напрямках ведення у перспективі наступальних дій;

Реалізація визначеного спектру загроз, за великою вірогідністю, буде спрямована на зрив перемир'я та відновлення воєнного протистояння з боку росії при спробі звинуватити Україну.

Третій сценарій «Стабілізація обстановки (перехідний період від війни до миру) – «замороження конфлікту». Цей сценарій можливо стане актуальним тільки при позитивному розвитку переговорного процесу на міжнародному рівні і відмови росії від агресивної політики на певний проміжок часу. Разом з тим загроза відновлення воєнного протистояння буде залишатися і надалі. Яскравим прикладом є Чеченські кампанії росії в 90-х роках минулого століття.

На основі аналізу зазначених сценаріїв та тенденцій розвитку обстановки за найгіршим варіантом (прихована підготовка російської федерації до застосування воєнної сили проти України у тільки їй відомій перспективі) встановлено, що прогнозованими загрозами прикордонній безпеці на деокупованих ділянках державного кордону можуть бути:

- здійснення розвідувально-підривної діяльності у прикордонних регіонах України, спрямованої на формування агентурної мережі у відповідності до «перспективних» намірів противника, зокрема й з числа особового складу ДПСУ, викриття системи охоронних та оборонних заходів на прикордонній

території України, визначення стану економічних та соціальних аспектів, стану транспортної та критичної інфраструктур, реалізації впливу на політичні та виборчі процеси;

- посилення мілітаризації в регіонах довкола України шляхом збільшення присутності військових формувань росії та Республіки Білорусь у своїх прикордонних регіонах;
- організація незаконних міграційних потоків та контрабандної діяльності;
- проведення спецслужбами противника мітингів та демонстрацій місцевого населення на прикордонних територіях України з антидержавною тематикою;
- здійснення повітряної розвідки, прихованого спостереження та військових навчань поблизу державного кордону.

Отже, на основі проведеного аналізу обстановки та прогнозу її розвитку на деокупованих ділянках державного кордону можна зазначити, що вплив наявних у безпековому середовищі викликів і загроз прикордонній безпеці не зменшився. Це обґрунтовує необхідність постійного моніторингу обстановки, визначення тенденцій її розвитку на звільнених ділянках державного кордону та прилеглих прикордонних регіонах України для забезпечення надійної їх охорони та створення умов для прикордонної безпеки органами та підрозділами ДПСУ.

Висновки

Таким чином, за результатами аналізу обстановки на деокупованих ділянках державного кордону сформовано сценарні варіанти її розвитку та надано їх характеристику. До них віднесено: «Продовження активної фази бойових дій»; «Припинення вогню на невизначений час»; «Стабілізація обстановки – «замороження конфлікту».

Узагальнено низку загроз прикордонній безпеці, наявність та характер яких свідчать про тенденцію до загострення обстановки та її актуальність в перспективі.

Окреслено необхідність постійного моніторингу обстановки та системного аналізу тенденцій її розвитку органами та підрозділами ДПСУ.

Надалі, у процесі написання дисертації, дослідження будуть спрямовані на розробку системи показників та критеріїв оцінювання якості організації виконання завдань оперативно-службової діяльності прикордонного загону на деокупованих територіях України.

Перелік джерел посилання

1. Нікіфоренко В., Віхтюк А. Основні загрози національній безпеці України на державному кордоні та тенденції їх розвитку. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: військові науки*. Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2021. № 2, 3(85). С. 202–221. DOI: <https://doi.org/10.32453/3.v85i2-3>.

2. Купрієнко Д. А. Основні поняття та категорії у сфері забезпечення прикордонної безпеки. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: військові та технічні науки*. Хмельницький: Вид-во НАДПСУ, 2014. № 61. С. 357–368. DOI: <https://doi.org/10.32453/3.v61i1>.

3. Олексієнко Б. Пріоритети розвитку сектору безпеки і оборони України. Освітньо-наукове забезпечення діяльності правоохоронних органів і військових формувань України : *тези VIII Всеукр. наук.- практ. конф.* Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2015. С. 55–57.

4. Братко А., Веретільник В., Овчар М. Аналіз стану загроз для безпекового середовища в прикордонному просторі. *Journal of Scientific Papers “Social Development and Security”*. 2023. № 4. С. 8–17. DOI: [https://doi.org/10.52058/3041-1793-2025-1\(6\)-171-180](https://doi.org/10.52058/3041-1793-2025-1(6)-171-180).

5. Івашков Ю., Залож В., Карасьов Д., Мельничук Ю. Аналіз та прогноз безпекового середовища на українсько-білоруському кордоні. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: військові та технічні науки*. Хмельницький: Вид-во НАДПСУ, 2025. С. 27-35. № 2 (99). DOI 10.32453/3.v98i1.1803.

6. Мисик А.Б., Федорчук А.В., Мушинський С.В. Методика оцінювання стану безпеки державного кордону України. *Національні інтереси України*. Військова академія (м. Одеса), видавнича група «Наукові перспективи». 2025 3(8) С. 277-289. [https://doi.org/10.52058/3041-1793-2025-3\(8\)-277-289](https://doi.org/10.52058/3041-1793-2025-3(8)-277-289).

7. Маняков І.В., Мазур В.Ю. Перспективні напрямки досліджень оцінювання ефективності побудови охорони державного кордону. *Національні інтереси України*. Військова академія (м. Одеса), видавнича група «Наукові перспективи». 2025. 3(8). С. 209-218. [http://doi.org/10.52058/3041-1793-2025-3\(8\)-209-218](http://doi.org/10.52058/3041-1793-2025-3(8)-209-218).

8. Фаріон О., Якубовський В. Аналіз умов та особливостей залучення прикордонних комендатур до виконання завдань з відновлення контролю над державним кордоном України. *Social Development and Security*. 2024. Vol. 14. № 2. С. 16-24. <https://doi.org/10.33445/sds.2024.14.2.2>.

9. Фаріон О.Б., Сімонов В. С. Рекомендації прикордонному загону щодо зміцнення стійкості до впливу терористичних загроз та розбудови системи їх виявлення. *Безпека держави : науковий журнал*. Національна академія Національної гвардії України. 2025. Випуск 3 (1) 2025. С. 138-145. <http://sts.nangu.edu.ua>.

Стаття надійшла до редакції 23.10.2025 р.

UDC 355.45.351.746.1(477)

O. Farion, M. Nikulin

ANALYSIS OF THE SITUATION AND TRENDS IN ITS DEVELOPMENT IN THE DE-OCCUPIED SECTIONS OF THE STATE BORDER

This scientific article provides a comprehensive analysis of the situation and identifies key trends in its development in the de-occupied areas of Ukraine's state border with the Russian Federation. It has been established that modern threats to border security are complex and hybrid in nature and are shaped by military, informational, criminal, and socio-economic factors. The results of the activities of the State Border Service of Ukraine in protecting and defending the state border have been analyzed, which has made it possible to identify the imperfection of the systematic approach to assessing the situation, which complicates the adoption of operational and strategic decisions, the formation of preventive measures, and the forecasting of crisis situations.

Three main scenarios for the development of the situation are substantiated: continuation of the active phase of hostilities, ceasefire for an indefinite period, and stabilization of the situation with the conflict frozen. For each scenario, the predicted threats to border security are identified, including intensified reconnaissance and sabotage activities, the formation of enemy agent networks, the militarization of border regions by the Russian Federation and the Republic of Belarus, the organization of illegal migration flows and smuggling activities, aerial reconnaissance, covert surveillance, and demonstrative military maneuvers. Separate attention is paid to threats of informational and informational-psychological influence aimed at destabilizing the socio-political situation in border regions, as well as the possibility of resuming military confrontation under conditions favorable to the enemy.

It has been determined that the impact of existing challenges and threats on the security environment of the de-occupied sections of the state border remains significant, which justifies the need for constant monitoring of the situation, systematic analysis of trends in its development, and forecasting of possible crisis situations to ensure reliable protection of the state border and border security by the bodies and units of the State Border Service of Ukraine.

Keywords: analysis; forecast; state border; deoccupied territory; situation; border security; operational and service activities; border guard detachment; scenario.

Фаріон Олег Борисович – доктор військових наук, професор, професор кафедри прикордонної безпеки, Національна академія Державної прикордонної служби України
<https://orcid.org/0000-0001-6751-0468>,

Нікулін Михайло Олександрович – старший викладач кафедри прикордонної безпеки, Національна академія Державної прикордонної служби України
<https://orcid.org/0000-0002-1017-945X>